

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

10. Közösségi élet és intézményei. Jótékonyág.

Rituális tisztaság. Betérés.

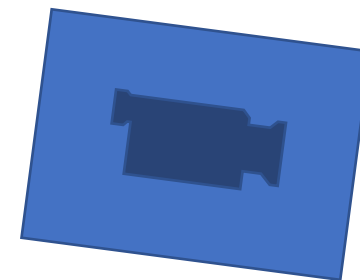
2020. 11. 19.

Biró Tamás

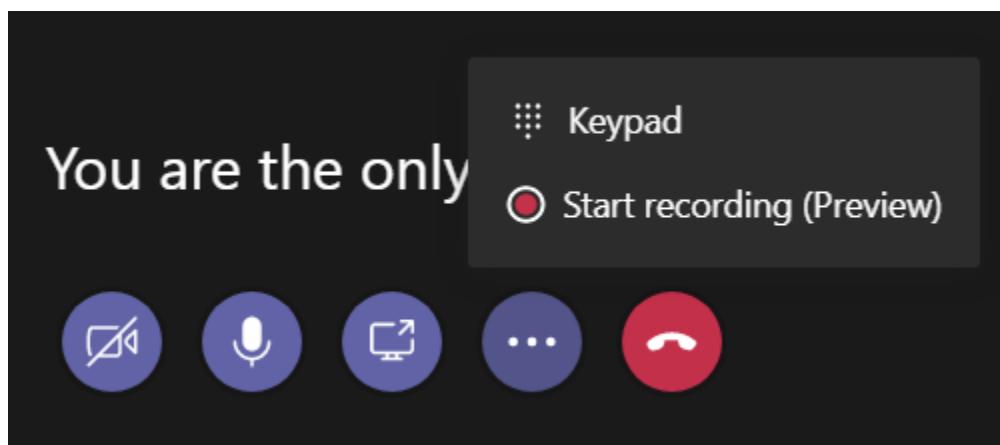
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

A kurzus honlapja:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>

- Prezentációk
- Hasznos linkek

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

The screenshot shows a web browser window with the URL <http://birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/>. The page title is "Zsidó vallás és kultúra 1" with the subtitle "[Jewish Religion and Culture 1]".

ELTE BTK 2020 őszi félév

Tárgykódok: BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BBN-BIB-611, BBV-202.04; BMVD-202.04.

Oktató: Biró Tamás

Időpont és helyszín: csütörtök, 12:00–13:30, online
(Teams, a csoport neve: Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.)

Kurzusleírás

Előzetes szillabusz.

Szeptember 10.: 1. Bevezetés. Mi a zsidóság? Hogyan írható le?
Prezentáció 1.

Hasznos linkek, források

Hayim Halevy Donin, *Zsidónak lenni* c. könyve [online](#) a Chabad-Lubavics oldalán.

Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Ujvari Péter (szerk.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest, 1929) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Teams csoport

Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.

- Csatornák
- Fájlok
- Feladatok,
jegyek

The screenshot shows a Microsoft Teams chat window for a course group. The interface includes a search bar at the top, a navigation pane on the left with icons for Activity, Chat, Teams, Assignments, Calls, and Files, and a main chat area. The chat area displays a conversation in the 'General' channel. The conversation includes a message from Vadas Réka asking if everyone is present, a reply from Baranyi Janka saying 'Oké, köszi', a meeting ended notification, and an assignment titled 'Források kategorizálása' due on Sep 16. There are also team member addition notifications at the bottom.

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a beadandóval kapcsolatban

Előző heti feladatok:

1. Tanakh = Tóra + Neviim risonim + Neviim ahronim + Ketuvim.

2. *Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium.*

3. *Beresit, Semot, Vajikra, Bamidbar, Devarim.*

*Tóra /
Pentateuchus*

4. Peszah: *Sir ha-sirim.* Savuot: *Rut.* Tisa be-av: *Siralma / Eikha.*
Szukot: *Prédikátor / Qohelet.* Purim: *Eszter.*

5. Nők felmentve: időhöz kötött cselekvő parancsolatok alól. Például:
étkezés a sátorban.

szombati munkatiltalom? nem kóser élelmek fogyasztásának tiltalma?

jótékonykodás kötelessége?

péntek esti gyertyagyújtás?

szukot
(sátorosünnep)
szuka
(ünnepi „sátor”)

Előző heti feladatok:

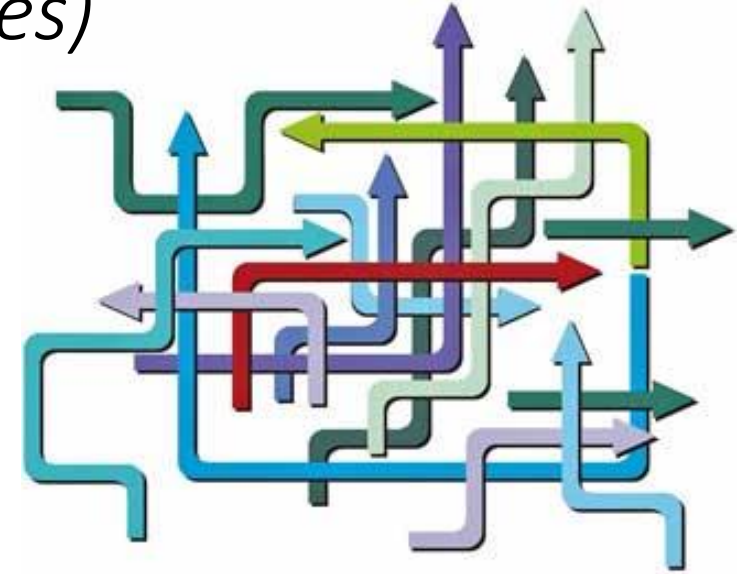
6. Ortodox kisfiúkon cicesz: bar micvo előtt még nem micvakötelezettek, de nevelési célzattal.
7. Középkori soproni zsinagóga. Két budai zsinagóga. Copf stílusú zsinagóga Mádon. Dohány. Rumbach. Szeged.
8. Dohányban mi *nem* utal a jeruzsálemi szentélyre? Polikróm téglaburkolat.
Két torony? Keletre tájolás? Felirat bejárat felett? Orgona (vö. leviták)?
9. „Nehéz a tórát felemelni, de még nehezebb megtartani.” – hagbaha és gelila.
10. A jad felhelyezésének eltérő szokásai.

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

A vallás mint rendszer *(ismétlés)*

- A vallás, mint „komplex rendszer”: pl.
 - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
 - Etikai **normák** és vallási **törvények** eredetéről szóló *narratívák*.
 - **Szagrális épületek** és **szagrális tárgyak** *rítusok*ban betöltött szerepe.
 - **Szagrális művészetek** a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
 - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) mint a **normák** és *rítusok* szakemberei, akik egyúttal vezetik a *vallási közösségeket*

A zsinagóga és a zsidó közösség funkcionáriusai

- *Zsinagóga vagy imaterem.*
- *Hétköznapi vagy ünnepnap.*
- *A közösség ül vagy áll, de az előimádkozó áll.*
- *Csak férfiak vagy vegyesen.*
- *Fizikai tér vagy virtuális tér.*

Zsinagógai funkciók: kik imádkoznak?

- Seliah cibbur: előimádkozó, 'a közösség küldötte'
- Hazan: kántor (jó hangú, önkéntes vagy fizetett előimádkozó)
- Minjan / minjen: tíz nagykorú zsidó (férfi) a közösségi imához, különösen kádishoz (érzelmileg fontos is, ha gyászoló van jelen)
- Batlan: fizetett minjentalag (pl. munkával nem rendelkezők támogatása)
- Kohén / kohanita: Áron leszármazottja (papi nemzetség)
- Lévi / levita: Lévi törzsébe tartozó (de nem kohanita) („segédpapi” törzs)

Tóraolvasás

tóraolvasó
(בעל קורא baal kore)

akit felhívtak
a Tórához

akit előbb
hívtak fel
a Tórához

aki ellenőrzi a
tóraolvasást

gabbe: felhívja
az embereket a
Tórához,
és ő mondja a
miseberakh-ot

(tippem szerint ő
a közösség rabbija)

**Ki a képen a gabbe?
És a rabbi? Van
egyáltalán rabbi?**

A kép forrása:
<https://i.pinimg.com/originals/6f/b5/c3/6fb5c33b986f433120484e3302af77db.jpg>

A hitközség szervezete és funkcionáriusai

*VII. Wesselényi utca 12.
A Budapesti Zsidó Hitközség
székháza és a Goldmark terem*

Zsidó közösség, hitközség

kehilla / kehillat kodes / kahal
(קהילה, קהילת קודש, ק"ק, קהל)

- Hitközség: 19. századtól elterjedő szóhasználat.
Korábban: zsidó közösség.
- Két jelentés:
 1. *Hitközség* mint a hitközségi tagok közössége, társadalmi hálózata.
 2. *Hitközség* mint intézmény, szervezet, élükön funkcionáriusokkal.

Hitközségi funkcionáriusok: hagyományosan

- *Ros ha-kahal / rasekol*: hitközségi elnök
- Elöljárók (*parnaszim* פרנסים), elöljáróság.
- Rabbi, házán/kántor, gabbaj/gábe, samesz/sámesz, bätlenok,

Hagyományos mesterségek

- Sokhet / sajhet / sakter (שוהט): rituális metsző
- Mohel / majhel (מוהל): körülmételő
- Melamed (מלמד): tanító

Templomszolga képe a 18. századból. Kezében a kopogtató, amellyel imára hívta a zsidókat.

http://www.holokausztmagyarorszagon.hu/index.php?section=1&chapter=1_1_2&type=pic

A rabbi *mint a szóbeli tan hordozója*

מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמִסֵּרָה לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ לְזִקְנִים, וְזִקְנִים לְנָבִיאִים, וְנָבִיאִים מִסֵּרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הָיוּ מְתוּנִים בְּדִין, וְהֵעֲמִידוּ תְלֵמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה:

Mózes megkapta a Tórát a Szinajról, és átadta azt Jozsuének, és Jozsué a véneknek, és a vének a prófétáknak, és a próféták átadták azt a Nagy Gyülekezet (kneszet ha-gedola) férfiainak. Ők három dolgot mondtak: Legyetek óvatosak az ítékezésben, és állítsatok sok tanítványt, és készítsetek kerítést a Tórának.

(Misna Avot 1,1)

Az (ideális) rabbi funkciói

Avot 1,1: (...) Legyetek óvatosak az ítékezésben, és állítsatok sok tanítványt, és készítsetek kerítést a Tórának (...)

Nincs igazából liturgiai funkciója!

0. *Tóra-tanulás*, ahol Tóra = Tanakh, Talmud, ezek kommentárjai stb.

bét midrás (bész medres בֵּית מִדְרָשׁ, 'tanház'):
a zsinagóga egyik funkciója, vagy önálló épület.

1. *Tanítás:* zsinagógában, jesivában, informálisan, példamutatás által.

2. *Törvényértelmezés:* rabbinikus művek írása

(Biblia- és Talmud-kommentárok, halákhikus kódexek, responsumok)

3. *Bírászkodás:* *bét din / bész din (בֵּית דִּין)* = háromtagú rabbinikus bíróság.

Dajan (דַּיָּן \ דִּיָּן): bíró [egy bét dinben]. *Av bét din:* a bét din feje.

Egyletek

- Jótékonyági egyletek hagyományos közösségekben egykoron:
 - *Bikkur holim* ('betegek meglátogatása')
 - *Hakhnaszat kala* ('[szegény] menyasszonyok kiházásítása')
 - *Hakhnaszat orhim* ('vendégek fogadása')
 - ...
- Temetkezési egylet: *Hevra kadisa* ('szent egylet')
- A 19. századtól: nőegylet, kultúregylet stb.

Mi kell egy zsidó közösséghez?

- Régen:

- zsinagóga (ima, tanulás), téli imahely
- *bét midrás / bészmedres* (tanház), rabbi lakása, községháza, bérlakások
- *jesiva* (talmudiskola), *héder* (elemi iskola)
- temető
- kórház, vágóhíd – mézárszék, sütöde (macesz)
- *mikve* (rituális fürdő – ld. a következő diát)...
- Intézmények: *bét din* (rabbinikus bíróság), Hevra kadisa, jótékonyági egyletek...

- A tizenkilencedik, huszadik, huszonegyedik században:

kehilla / kehillat kodes / kahal
(קהילה, קהילת קודש, ק"ק, קהל)

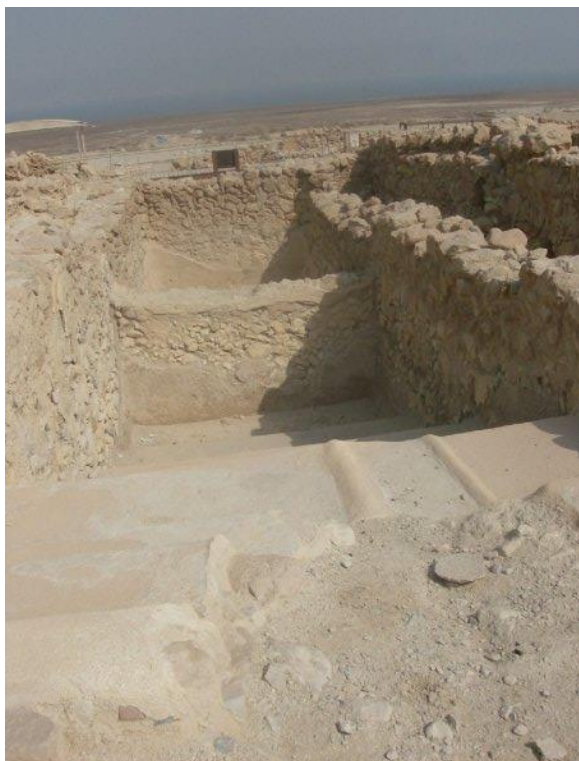
Mi kell egy zsidó közösséghez?

- Régen:
 - zsinagóga (ima, tanulás), temető, *bét din* (rabbinikus bíróság), *jesiva* (talmudiskola),
 - *héder* (elemi iskola), egyletek, *mikve* (rituális fürdő – ld. a következő diát)...
- A tizenkilencedik, huszadik, huszonegyedik században:
 - zsinagóga, temető, talmud-tóra és iskola... rabbiszeminárium (jesiva helyett?)
 - kultúrterem, könyvelés/pénzügyi & jogi osztály, kóser infrastruktúra...
 - Jewish Community Center (JCC), fundraising, sajtó, hírlevél, weblap, Fb-oldal...
- 2020-tól: zoom, stb.? Mit hoz a (közel) jövő?
- Mi az első, amit megépítünk? A zsinagógát? A tanházat? Nem, a mikvét!

A mikve és a rituális tisztaság

A *mikve* (מִקְוֵה, מִקְוֵה néha: *mikva*): rituális fürdő

- A zsidó vallás régészeti talán legjobban dokumentált intézménye:

Mikve Qumránban (i.sz. 1. század)

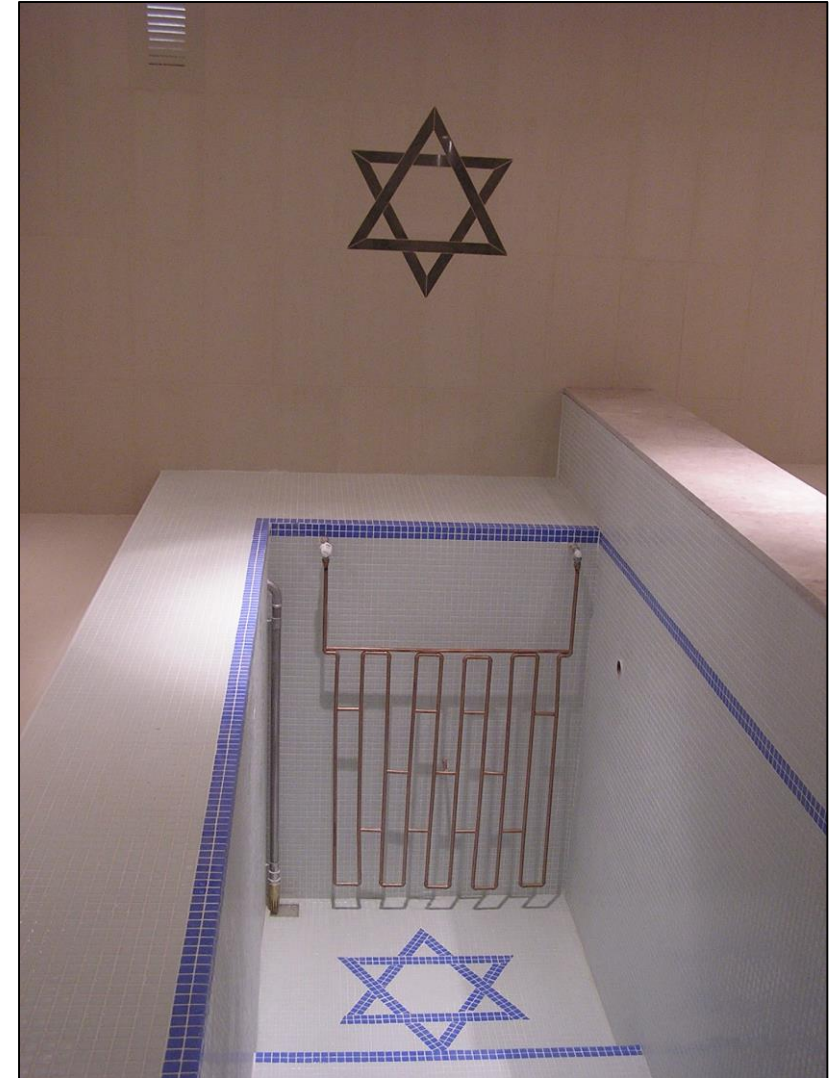
Középkori mikve Speyerben (1128)

Mikve a soproni középkori zsinagógában (14. század)

A *mikve* (מִקְוֵה, מִקְוֵה néha: *mikva*): rituális fürdő

- Természetes eredetű víz: forrás, eső, folyó.
- Minimális mennyiség: 40 *szea* víz, minimum 3 *ama* (könyök) mély és 1×1 *ama* alapterületű.

A *mikve* (מִקְוֵה, מִקְוֵה néha: *mikva*): rituális fürdő

Rituális tisztaság a zsidó vallásban:

- Ókorban: szentélyben (utána is) nagy jelentőségű
- Napjainkban mikvében alámerítendő:
 - Nők *nidda* (menstruációs tisztátlanság)
 - Betérők
 - Új edények
 - Férfiak (különösen haszid és kabbalista közösségekben)
 - Holttest megmosása a temetés előtt (*tahara*)

Cedaka: a jótékonykodás

mint a zsidó közösségi élet egyik kiemelt területe

Cedaka / cedoke צְדָקָה: jótékonyság

- A legnagyobb micvának számít (retorika)
- *Cedaka* < *cedek* צְדָק 'igazság'
„igazságot szolgáltatunk a világnak”, ha segítjük azt, aki segítségre szorul.
- Pénzadomány vagy munkához juttatjuk. Névvél vagy anonim módon.
- Jövedelem kb. 10%-át (nem túl keveset, nem túl sokat) cedakára kell fordítani.
- Cedaka-perselyek zsinagógákban, közösségi terekben, otthon.
- Jótékonysági intézmények hagyományosan + jesivák támogatása.
↳ *hakhnaszat orchim, hakhnaszat kala, bikkur holim*, stb.

Tikun olam תיקון עולם
'a világ megjavítása'
1. kabbalista jelentése
2. modern jelentése

Mezőgazdasági vonatkozású jótékonyági törvények

(főleg Izrael földjén voltak/vannak érvényben)

Adományok a szegények részére:

- Pea: a mező sarka (Lev. 19,9; 23,22)
- Leket: lehullott kalászkok (u.ott)
- Sikheḥa: ottfelejtett termény (Deut 24,19)
- Peret: lehullott szőlőszemek (Lev 19,10)
- Olelot: fejletlen, vad szőlőfürtök (u. ott)

- Maaszer ani: ('szegények tizede') a *truma* és a *maaszer rison* után 1/10 a szegények részére, a Smita-ciklus 3. és 6. évében. (Deut. 14,28–29, Deut. 26,12–13)

Adományok a papság részére:

- Truma: ('adomány') a kohanitáknak adandó rész a terményből (Deut. 18,4; Num. 18,12). Tórailag nincs mérték. Rabbnikusan 1/40 – 1/60 közt.
- Maaszer rison: ('első tized') a *truma* után levett tized, a leviták részére. Utóbbi továbbadja ennek tizedét a kohanitáknak.
- Maaszer seni: ('második tized') a *truma* és a *maaszer rison* után levett tized a Smita-ciklus 1., 2., 4. és 5. évében. A tulajdonos Jeruzsálembe vitte, és ott fogyasztotta el.

Mezőgazdasági vonatkozású törvények

(főleg Izrael földjén voltak/vannak érvényben)

Számos mezőgazdasági vonatkozású törvény a Tórában, például

- *Kilaim*: különböző magvak vegyes vetésének a tilalma és két különböző fajú igavonó állattal történő szántás tilalma (Lev 19,19, Deut 22,9–11).
- *Smita*: a föld parlagon hagyása minden hetedik évben (Exod 23,11, Lev 25, Deut 15).
- *Jovel*: „jubileumi” év (minden 49-ik / 50-ik évben) (Lev 25,8–13, stb.).
- *Orla*: a gyümölcsfa első három évének terméséből tilos fogyasztani (Lev 19,23).
- *Bikkurim*: az első termés bemutatása a Szentélyben (Deut 26).
- Elsőszülött szamár kiváltása (Exod 13,13).
- Adományok a Szentély részére és adományok a szegények részére – *ld. előző oldalt.*
- ...

Bűnbánat és megtérés

(Emlékeztető. Lásd a 4. diasort is.)

- Tesuva תְּשׁוּבָה = megtérés.
tesuva / tsuva (modern izraeli) / tsüve (jiddises) / tsuvó (askenázi)
- Visszatérés a helyes úthoz, bűnös cselekedetekkel felhagyás.
- Elul, ros hasana, tíz bűnbánó nap, jom kippur.
- Életed minden napján: „Térj meg egy nappal halálod előtt”.

Betérés a zsidóságba

Csatlakozás a közösséghez

Gijjur גֵּיּוּר : betérés a zsidóságba

„Zsidónak lenni”

- mint jogi/halákhikus kategória: egzakt módon definiált határokkal;
- mint identitás: szabadon választható, diffúz fogalom.

- Ki a zsidó?

(1) Aki zsidó anyától született, vagy (2) aki kóser módon betér.

(1) Hogyan bizonyítható a nőági felmenők zsidósága? (2) Kinek a betérítése „elég kóser”?

- Bibliai *ger* גֵר 'idegen' → rabbinikus: *ger tosav* és *ger cedek* fogalmai.
- Ruth 1,16: „*De Ruth azt felelte: Ne unszolj engem, hogy elhagyjalak, és visszatérjek tőled! Mert ahová te mégy, oda megyek, ahol te megszállsz, ott szállok meg én is. Néped az én népem, és Istened az én Istenem.*”

Csatlakozás egy etnikumhoz + egy rítusközösséghez

Gijjur גִּיּוּר = betérés a zsidóságba

A szóhasználat nézőpontot fejez ki:
megtérés, betérés, kitérés, áttérés.

- Nem térítő vallás. A betértek befogadásának ambivalens volta.
- Betérés (gijjur) ≠ megtérés (tesuva). Gér גֵּר (gér cedek) = betérő.
- A betérés lépései:
 1. Rabbi felkeresése (a háromszoros elutasítás, lebeszélés ellenére)
 2. Tanulás: felkészülés a vallásos életre a közösségben belül.
 3. Bét din előtt megjelenés (manapság sok helyen: vizsga)
 4. A betérés rituális aktusai:
 1. körülmetélés (férfiak), 2. megmerítkezés (3. áldozat a szentélyben)

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: november 25., szerda éjfél (23:59).

Viszlát jövő csütörtökön!